

บทที่ 5

บทสรุป

เมืองพระนครศรีอยุธยามีลักษณะสำคัญทางกายภาพคือเป็นเมืองที่ไม่อยู่ติดทะเลแต่มีเครือข่ายของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นตัวเชื่อมระหว่างทะเลกับตัวเมือง ประกอบกับความเข้มแข็งในทางการเมืองของอาณาจักรทำให้สามารถดึงดูดทรัพยากรธรรมชาติจากอาณาจักรใกล้เคียงหรือเมืองประเทศราชให้มารวมหรือต้องผ่านเมืองพระนครศรีอยุธยาและส่งผ่านไปยังต่างบ้านต่างเมืองด้วยเครือข่ายของแม่น้ำสายหลักอย่างแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนั้นความสำคัญของบริเวณตั้งแต่ปากน้ำเจ้าพระยาจนมาถึงตัวเมืองพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นเหมือนปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความเป็นเมืองท่านานาชาติ

ในบริเวณดังกล่าวนี้เองคือบริเวณท่าเรือ ซึ่งเป็นสถานที่ที่รองรับการดำเนินกิจกรรมทางการค้าที่เกิดขึ้น ตลอดจนเป็นแหล่งรวมผู้คนอันหลากหลายนับตั้งแต่สถาปนาอาณาจักรอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1350 และในบริเวณท่าเรือนี้ได้ทวีความคึกคักมากขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 หรือประมาณสมัยสมเด็จพระนเรศวร เนื่องมาจากภาวะการค้าที่กำลังขยายตัวทั่วโลก

นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรเป็นต้นมา บริเวณท่าเรือนี้กลายเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่สำคัญคนกลุ่มต่างๆ ที่พึงจะแสวงหา คนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางการค้าในบริเวณท่าเรือล้วนนี้มีความหลากหลายทั้งทางด้าน เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีเข้ามารวมซึ่งสามารถจัดออกได้เป็นสามกลุ่มด้วยวิธีการควบคุมคนของรัฐ นั่นคือระบบมูลนายไพร่และระบบราชการ กลุ่มแรกคือกลุ่มผู้ปกครองที่เข้ามาจัดการบริหาร ควบคุมท่าเรือโดยพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา กลุ่มที่สองคือกลุ่มผู้ถูกปกครองหรือชาวอยุธยา และกลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มชาวต่างชาติ

กลุ่มผู้ปกครองอยุธยาเข้ามาร่วมแสวงหาผลประโยชน์ด้วยอำนาจผ่านนโยบายผูกขาดทางการค้า ซึ่งเป็นเหมือนปัจจัยหลักที่ทำให้คนทุกกลุ่มในท่าเรือจำเป็นต้องปฏิบัติตามความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนกลุ่มต่างๆ จึงเป็นผลมาจากอำนาจของรัฐผ่านนโยบายผูกขาดทางการค้านั่นเอง

ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ที่มีบทบาทอยู่ในท่าเรือมักจะยึดโยงอยู่กับอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ ความสัมพันธ์ในเชิงการค้า และความสัมพันธ์ในเชิงสังคมก็ตาม เพราะรัฐเป็นผู้ควบคุมกำลังคน ทรัพยากร(สินค้า) และเมืองท่า อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในท่าเรือนั้นมีลักษณะเคลื่อนไหวตลอดเวลา เนื่องด้วยนโยบายผูกขาดทางการค้าที่ผันแปรไปตามบริบทสภาพแวดล้อม ตลอดจนความต้องการของราชสำนักอยุธยา

กล่าวคือในสมัยสมเด็จพระนเรศวรถึงสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เป็นช่วงที่นโยบายผูกขาดเพิ่งเริ่มฟื้นฟูและลักษณะของผู้คนในท่าเรือเพิ่งเริ่มมีความหลากหลายอีกครั้งทั้งจากการเข้ามาของชาวญี่ปุ่น ชาวตะวันตกซึ่งก็เพิ่งเริ่มต้นทำการค้าของตนเองเช่นกัน ลักษณะความสัมพันธ์ในช่วงนี้จึงยังคงเป็นความสัมพันธ์แบบที่ยังไม่ยึดโยงกับอำนาจของรัฐมากนัก แม้จะพบว่ามีการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มชาวต่างชาติในการที่จะได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักหรือกลุ่มขุนนางก็ตาม ซึ่งจะเกิดขึ้นในกรณีที่เกี่ยวข้องกับสินค้าที่ถูกราชสำนักผูกขาดและยังมีชนิดสินค้าไม่มากนัก เมื่อนโยบายผูกขาดทางการค้าเริ่มขยายตัวในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทั้งชนิดของสินค้าที่ผูกขาดก็มีมากขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ปกครองก็มีมากขึ้น ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ยิ่งทวีความสำคัญตามไปด้วย หากกลุ่มใดได้รับความโปรดปราน ความเมตตา หรือการช่วยเหลือจากราชสำนักตลอดจนบรรดาขุนนางต่างๆ ย่อมได้เปรียบทางการค้าต่อกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่นโยบายผูกขาดทางการค้าได้มีความเข้มข้นอย่างมากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สินค้าเกือบทุกชนิดถูกผูกขาดโดยรัฐ ยิ่งจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะยึดโยงผูกพันอยู่กับอำนาจของรัฐทั้งสิ้น นอกจากนั้นนโยบายผูกขาดทางการค้ายังเป็นปัจจัยทำให้เกิดขุนนางที่สามารถนำเอาตัวเองไปผูกติดกับอำนาจรัฐเพื่อใช้อำนาจดังกล่าวแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองอย่างมากมาย อาทิ ออกพระศรีเนาวรัตน์ ออกญาวิชัยเขนทร์

ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณท่าเรือล้วนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจของรัฐที่ปกคลุมบริเวณท่าเรืออยู่ทุกชั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมทางการค้า นับตั้งแต่เรือของชาวต่างชาติแล่นเข้ามาในปากน้ำเจ้าพระยา และความสัมพันธ์ยังแสดงให้เห็นอีกว่าการที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งสามารถยึดโยงอำนาจรัฐไว้ได้ กลุ่มนั้นย่อมมีหนทางที่จะประสบความสำเร็จในทางการค้าอีกด้วย

อย่างไรก็ตามในวิทยานิพนธ์นี้มุ่งเพียงศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่สัมพันธ์กับอำนาจของรัฐผ่านนโยบายผูกขาดทางการค้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งยังมีความสัมพันธ์ในลักษณะอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับอำนาจรัฐในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการดำรงชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ ในท่าเรือซึ่งจะทำให้เห็นภาพเรื่องราวของคนได้ชัดเจนได้อีกแง่มุมหนึ่ง นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาต่อไปได้อีกว่า ภายหลังจากปี ค.ศ. 1688 ที่เป็นช่วงการเปลี่ยนผ่านอำนาจมาสู่คนอีกกลุ่มหนึ่งและเป็นการลดบทบาทของกลุ่มคนบางกลุ่มจะทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ที่อิงกับอำนาจรัฐมีความเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดอีกด้วย